

MEISTRI PÄEVIK

Ain Kaalep. Kodu kõikjal kaasas. Tallinn: Tänapäev, 2013. 248 lk.

Ühel või teisel moel on küllap iga raamat oma aja kultuurilooline dokument. Isegi ajastusõltumatust püüdlevais teostes peegeldub reeglina kusagil see kontekst, milles nad kirjutatud on. Neis raamatuis, kus kõneldav üsna selge ajaloolise perioodiga piirneb, on aga kirjutatu dokumentaalne väärtus ilmne. Nõnda julgen väita, et ka Ain Kaalepi raamatut „Kodu kõikjal kaasas” võiks ennekõike võtta kultuuriloolise dokumendina. Määratlemisvõimalusi on tõsi küll teisigi: artiklite kogu, rännupajatused või miks mitte ka elulooraamat, sedamööda kui siinsed kirjatükid kulgevad Kaalepi elu olulisemaid mõtteid pidi. Ent nende aspektide tähtsust ei saa ühe ajastu jäädvustamise olulisusega võrrelda, olgu pealegi, et poodides näib „Kodu kõikjal kaasas” kuuluvat reisikirjade hulka. Väline rändamine on selles raamatus väheoluline, olulisem näib see, mis pealkirjas öeldud: et elades ja rännates ei kaotataks kodu. Ja see hoiak on minu meelest kenasti ühe ajastu ja selle kultuurieliidi tunnus.

Tõsi, seda, mis kodu Kaalepi jaoks on, ei anna raamat kohe kätte. See saab selgeks siis, kui raamatu lõppu jõudnuna märgata teose temaatilist naasmist oma algusse. Siis saab selgeks, et kõik, mida siin on öeldud, on välja öeldud ühes kindlas raamistuses. Selleks raamistuseks on Eesti Vabariik. Kaalep alustab oma mõtisklusi päevist Soome vabadussõjas, st ajast, mil mälestus oma riigist oli eestlastel veel väga värskest meeles. Ja küllap läks nii mõnigi

mees sinna sõtta justkui omaenda kodumaa eest võitlema – vaenlane oli ju üks. Mõtisklused lõpevad aga siis, kui eesti rahvas on taastanud oma iseseisva riigi. Vahepealset aega täidab idee oma riigist – üks hingepõhjas kantud unistus. See on see kodu, mida autor kõikjal kaasas kannab ning mis pakub pelgupaika tema loovale (ja lootvale) vaimule. Nagu koda teole või kilp kilpkonnale, on iseseisev riik Kaalepi jaoks justkui osa temast endast, kirjaniku identiteedi lahutamatu osa. „Vaevalt leidub eestlast, kelle süda ei hakkaks kiiremini tuksuma, kuuldes kaht sõna: Eesti Vabariik,” ütleb ta, ja veidi hiljem jätkab: „Riigi sümbolika võeti nii omaks, et vahest kõige suuremaks solvamiseks peeti 1940. aastal Eesti Vabariigi lipu, vapi ja hümnikeelamist” (lk 232).

Tänapäeval võib selline enesemääratlus tunduda tarbetult poliitiline – miks pidada oma isikliku identiteedi aluseks riiki? (Sest riik on Kaalepile oluline mitte ainult kollektiivse, vaid ka personaalse enesemääratluse seisukohast.) Ent siinkohal tuleks mõista, et Kaalepi jaoks pole iseseisev riik ilmselt mitte pelgalt poliitilise suveräniteedi, vaid vaimuvabaduse küsimus. Unustada ei tohiks, et oma riik, oma keel ja kultuur olid okupatsiooni ajal paljudele ainsaks lootuseks ja võimaluseks iseenast ära tunda ja enesele teadvustada. Need olid ainsad vahendid ütlemaks, et „ei, ma ei ole see, ma olen too, ma eristun”. Ja tegelikult on kõik niisamuti ka täna, ainult et omaenda riigi, keele ja kultuuri uinutavas endastmõistetavuses oleme seda pahatihti unustamas. Mure, mida Kaalep on väljendanud

1999. aastal, käibiks seepärast niisama hästi ka praegu: „Mulle tundub, et oleme jõudnud aega, kus vabariigi olemasolu on nii väga endastmõistetav, et igapäevased mured varjutavad tihti-peale neid ideaale, mis innustasid meid kümnekond aastat tagasi [st kaheksakümnen-date lõpul – M.]. [---] Ohud, mis meid varitsevad, pole kuhugi kadunud” (lk 233).

Ja siiski omandab kodu mõiste selles raamatus veel ühe olulise tähenduse. Selleks koduks, mida autor saab kõikjal kaasas kanda, on lisaks südames hoitud kodumaale veel ka maailma vaimupärand. On tähelepanuväärne, et ükskõik kuhu Kaalep ka ei reisiks, räägib ta rohkem kultuurist kui olustikust – raamatus on päris ohtralt teatrikülastuste ja kirjanduskonverentside kirjeldusi, oluliselt harvem pilte kohalikest lastest ja rahvast. Kultuurilised arutlused ei piirdu seejuures mitte ainult kohaliku kultuuriga. Küllalt sageli pöörduvad Kaalepi mõtted antiikautorite juurde, kelles ta näeb kunsti ideaali. Mõnedki tema tähelepanekud on küllalt ootamatud ja intrigeerivad. Nii näiteks arvab Kaalep korra, et antiiktragöödiate esitamisel annaks Eestis järgida Antiik-Kreeka traditsiooni, kus üksiktegelased ja koor kõnelevad eri murretes: „Kas me oleme neid õnnelikke rahvaid, kes eri elamuspiirkondi võivad tähistada eri keelekujugagi? Paratamatult viib mõte antiiksesse Kreekasse, kus tragöödia koorilaulud esitati dooria, dialoogid aga joonia murdes...” (lk 196).

Maailma kultuuripärandi poole pöördumisel on siin ka poliitiline eesmärk: see rõhutab, et üks rahvas võib olla osake üldisest kultuuripärandist ka ilma iseseisva riigita. Tähtis on mitte jääda maailmale vaimult võõraks. Ajal, mil füüsiline reisimine oli piiratud (Kaalep oli oma aja kohta isegi õnnelik), oli oluline osata reisida kultuuris – kirjanduses, muusikas, kujutavas kunstis. (Võib öelda ka nii, et kultuurist sai nõukogu-

de võimu all rahvusliku ja riikliku iseolemise aseaine.) Ning Kaalep püüab näidata, et need, kes olid tõesti vaimult suured, jäid avaraiks ja avatuiks ka rasketel aegadel.

Tõsi, tunnetuslikult tajun siin vastuolu, sest hoolimata avaruse rõhutamisest kannab suurt osa raamatust ikkagi kammitsetuse ja suletuse tunne. Avarus näib siin paratamatult teatud määral enesesisenduslik. (Nii näiteks saavad olulise tähtsuse ka juhuslikud, argised kontaktid – vt nt lugu „Avignoni neiud”.) Jah, muidugi sai ka nõukogude ajal teha end osaliseks maailma kultuuripärandist (olgu peale et teatud mõõndustega), aga vahetud kontaktid teiste maade kultuuridega nende dünaamilisel, alalõpmata muutuval kujul olid ikkagi piiratud ja nõnda polnud pääsu ka teatud vaimsest isolatsioonist. Nooremal põlvkonnal võibki siinkohal olla raske Kaalepit mõista.

Kirjeldatud vastuolule lisab rõhku seegi tõik, et mitmed autori seisukohad on küllalt kategoorilised ja fikseerunud. Üheks näiteks sellest on kas või luterluse justkui objektiivne eelistamine katoliiklusele loos „Kölni Toomkirikut meenutades”. Ma ei taha siinkohal astuda üles ei luterluse vastu ega katoliikluse poolt, ent seesugune võrdlus tundub mulle juba iseenesest kuidagi pingutatud ja naiivne. Mõnevõrra tendentsliku mulje jätab ka Baudelaire’i eri tõlgete hinnanguline kõrvutus, kus noorem põlvkond saab peapesu.

Mõne sõna tahaksin kõnelda veel raamatu stiilist. Mulle meeldib väga, et paljud Kaalepi artiklid kõlavad justkui vanale heale sõbrale läkitatud kirjad – neis on vahetust, aga mis tähtsamgi, neis on seda soojust, mis lubab lugejal tunda end omaks võetuna. Sedasi suudab Kaalepi hääle kohale jõuda ka aastakümnete tagant ja kõlada nõnda, nagu kõneleks ta just praegu.

Lõpetuseks võib öelda, et „Kodu kõikjal kaasas” on kindlasti hindama-

tu väärtusega raamat. Ain Kaalep on olnud eesti kirjanduse ja kultuuri olulisi telgi mitu aastakümnet, tänu tema tõlgetele on eesti lugejani jõudnud mitmed maailmaklassikasse kuuluvad autorid. (Mulle endale kui Derek Walcotti tõlkijale on sümpaatne, et just Kaalep oli esimene, kes pärastist nobelisti Walcotti esimesena eesti keelde vahendas – 1966. aastal kogumikus „Antillide luulet“). Ilma Ain Kaalepi tehtud töota

oleksime kindlasti vaesemad. Raamatu täiendavaks võluks on ka mõned varem avaldamata kirjatükid ja intervjuu autoriga. Tegu on meistri mälestustega, mida tuleks tänutundes meeles hoida ja kalliks pidada. Kaalep on üks neid, tänu kellele meie omakeelne kultuur ka raskete olude kiuste säilis ja kasvas.

MATHURA